RIKOSUHRIPÄIVYSTYS
BROTTSOFFERJOUREN

U 108/2022 vp
8.2.2023

Eduskunnan lakivaliokunnalle

Rikosuhripäivystyksen lausunto valtioneuvoston kirjelmästä eduskunnalle Euroopan komission ehdotuksesta Euroopan parlamentin ja neuvoston direktiiviksi ihmiskaupan ehkäisemisestä ja torjumisesta sekä ihmiskaupan uhrien suojelemisesta annetun direktiivin 2011/36/EU muuttamisesta

Rikosuhripäivystys (RIKU) kiittää pyynnöstä lausua EU:n ihmiskauppadirektiivin muutosesityksestä.

Rikosuhripäivystys on valtakunnallinen järjestötoimija, jonka perustehtävänä on parantaa rikoksen uhrin, hänen läheisensä ja rikosasian todistajan asemaa vaikuttamalla ja tuottamalla tukipalveluita. RIKUssa on vuodesta 2015 lähtien toiminut ihmiskaupan ja sen lähirikosten uhreille suunnattu erityistukipalvelu, jonka asiakkaana on tällä hetkellä noin tuhat ulkomaan tai Suomen kansalaista, jotka ovat joutuneet eriasteisen hyväksikäytön uhriksi Suomessa. Lausunnossa esiin tuomamme huomiot perustuvat asiakastyössä tekemiimme havaintoihin sekä asiakkaittemme esiin tuomiin kokemuksiin.

Yleisesti

Rikosuhripäivystys kannattaa EU:n ihmiskauppadirektiivin päivittämistä ja pitää ehdotettuja muutoksia pääosin perusteltuina. Toisaalta Rikosuhripäivystys pitää valitettavana sitä, ettei direktiiviä pyritä vahvistamaan esimerkiksi uhrien suojelun, uhrille maksettavien korvausten sekä rankaisemattomuusperiaatteen toimeenpanon osalta eikä esityksessä pyritä luomaan Euroopan laajuista uhrien ohjausmekanismia (ERM), joka helpottaisi uhrien tilannetta heidän siirtyessään EU-maasta toiseen. Vaikka joka maassa laadittava kansallinen ohjausmekanismi (NRM) voi helpottaa tällaisissa tilanteissa, on käytännön rajat ylittävässä asiakastyössä usein havaittu ongelmia näiden järjestelmien erotessa huomattavasti toisistaan sekä laajuudeltaan että toimintaperiaatteiltaan.

Rikosuhripäivystys huomauttaa, että NRM, jonka laadintaprosessi on Suomessa aluillaan, pitää sisällään yhteistyövelvoitteen alan tukijärjestöjen kanssa ihmiskaupan uhrien tunnistamisessa ja ohjaamisessa palveluiden piiriin. Kustannusvaikutuksissa on täten huomioitava myös riittävä rahoitus uhrien matalan kynnyksen järjestöpalveluille, joiden kautta tälläkin hetkellä suurin osa Suomessa ihmiskaupan uhriksi joutuneista henkilöistä ohjautuu viranomaispalveluiden piiriin.

Seuraamuksista oikeushenkilöille

Rikosuhripäivystyksen asiakkaiden näkökulmasta oikeushenkilöiden vastuun vahvistaminen näyttäytyy tärkeänä. Useat hyväksikäytetyksi tulleet asiakkaat ovat ilmaisseet, että heille yritystoiminnan jatkuminen pitkään sen jälkeen, kun he ovat ilmoittaneet hyväksikäytöstä viranomaiselle, antaa kuvan siitä, etteivät suomalaiset viranomaiset suhtaudu heidän kokemaansa hyväksikäyttöön riittävällä vakavuudella.

Usein tällaisissa tilanteissa on ollut kyse pitkittyneestä esitutkinnasta, minkä seurauksena yritystoiminta on voinut jatkua samojen vastuuhenkilöiden vetämänä, mutta joissain tapauksissa asiakkaat ovat myös tuoneet esille heitä hyväksikäyttäneiden työnantajien myyneen liiketoimintansa saatuaan selville olevansa epäiltynä rikoksesta tai vaihtoehtoisesti ryhtyneen järjestelyihin siirtää liiketoiminta näennäisesti jollekin heidän läheiselleen. Oikeushenkilöille on vaadittu ihmiskauppaan ja muuhun työperäiseen hyväksikäyttöön liittyvissä oikeusprosesseissa rangaistusta satunnaisesti, mutta kun näin on toimittu, on se käytännössä voinut huomattavastikin parantaa uhrin mahdollisuuksia saada korvauksia.

Pakkoavioliiton kriminalisointi ihmiskauppana

Rikosuhripäivystys lausui avioliittoon pakottamisen rangaistavuudesta vuoden 2022 alussa. Kuten kirjelmän kohdassa 4.1.5 on todettu, huomioon on otettava se, miten avioliittoon pakottamisen kriminalisointia koskeva hanke (OM012:00/2021) etenee.

Ihmiskauppasäännös ei nykyisellään kata kaikkia avioliittoon pakottamisen tilanteita. Mikäli avioliittoon pakottaminen lisättäisiin ihmiskauppasäännökseen yhdeksi teon tarkoituksen muodoksi, tämä tarkoittaisi sitä, että pakkoavioliittoa ei tarvitsisi enää tulkita muuna ihmisarvoa loukkaavana olosuhteena. Rikosuhripäivystys katsoo, että pakkoavioliiton määritelmää tulisi täsmentää ja laajentaa koskemaan myös tapauksia, joissa uhriksi joutunut henkilö on näennäisesti erehdyttämisen seurauksena suostunut liittoon, eikä pääse siitä eroamaan ilman vakavia seuraamuksia.

Ihmiskaupan uhrien palveluiden tietoisen käytön kriminalisoinnista

Ihmiskaupan uhrin palveluiden käytön kriminalisointivelvoite laajenisi esityksen mukaan koskemaan etenkin työperäistä ihmiskauppaa, tarkoituksena vähentää kysyntää hyväksikäytön kautta tuotetuille palveluille. Rikosuhripäivystyksen asiakkaiden näkökulmasta suurempana ongelmana näyttäytyy se, että poliisin resurssivajeen vuoksi ei varsinaisiinkaan ihmiskaupparikostutkintoihin ole usein osoittaa tarvittavia tutkintaresursseja. Lisäksi esimerkiksi ihmiskaupparikosten mahdollisten avunantajien roolia ei usein tutkita ollenkaan.

Esimerkiksi ne Rikosuhripäivystyksen työssään hyväksikäytetyt asiakkaat, jotka on rekrytoinut ja joiden Suomeen tulon on järjestänyt ulkomainen toimija, mutta jotka ovat tehneet työtä suomalaiselle elinkeinonharjoittajalle, tuovat usein esille, että he epäilevät heidän vastaanottaneen suomalaisen tahon olleen vähintään tietoinen yhteistyökumppaninsa työntekijöille luomista riistotilanteista. Esimerkiksi tällaisissa tilanteissa kuitenkin tutkinta keskittyy lähes kokonaan päätoimijaan, ja tähän seikkaan on joskus kerrottu syyksi resurssivaje, jonka vuoksi tutkintaa ei ole mahdollista laajentaa muihin kuin pääepäiltyihin. Rikosuhripäivystys toteaa, että loppukäyttäjien sijasta on rikoksen uhrin oikeuksien toteutumisen kannalta tärkeämpää kohdentaa tarvittavat resurssit itse ihmiskaupparikokseen ja siihen liittyviin toimijoihin.

Lisäksi Rikosuhripäivystys pyytää huomioimaan, että säännöksen ylettyessä kuluttajatasolle on tärkeää ryhtyä sellaisiin toimenpiteisiin, joiden kautta varmistetaan, ettei siitä muodostu pelotetta yksittäisille esimerkiksi ravintolan asiakkaille tuoda viranomaisten tietoon mahdollisia havaintojaan hyväksikäytöstä.

Pia Marttila
Koordinoiva erityisasiantuntija
Ihmiskaupan uhrien auttamistyö
Rikosuhripäivystys

Saara Pihlaja
Erityisasiantuntija
Ihmiskaupan uhrien auttamistyö
Rikosuhripäivystys